

ВІДВЕРТО ПРОРОСІЙСЬКІ ДІЇ НАВРОЦЬКОГО НЕ Є ВИПАДКОВІСТЮ

20 вересня у Варшаві в автобусі бомж побив Зенобію Жачек. Пані Зенобія насмілилася зробити йому зауваження, бо той лаявся і чіплявся до старшої пасажирки – українки, яка розмовляла українською. Бомж ревів своєю рідною мовою, що «тут є Польща», що Волинь, що бандерівці та що вона має «випердолитися» з Польщі. Пані Зенобія – за те, що встряла «не у свою справу» – дістала удар головою. З носа пішла кров. Співпасажири оглухли й закликали: носи – в телефонах, очі – за вікно.

У Вроцлаві хтось зірвав з української машини номерні знаки й написав аерозолем: «На фронт». Може це зробив російський агент, а може й ні, але коментарі польських інтернет-користувачів уже самі собою наганяють жах. 5 вересня на Бялоленці група чоловіків облаяла і побила українців з національних мотивів. Таких прикладів – десятки лише за останні тижні, і немає сенсу множити їх тут далі. Польща, 2025 рік. Час передвоєнний.

Як мало треба було, щоб прижилася мова Брауна, який каже про українізацію і бандеризацію Польщі. Як легко було змінити воєнні жертви Путіна в «укрів», в пришестьців, що випрошують допомогу, уникають бою, пасуться не на своєму, люксово живуть. Варто заглянути у звіт Фонду Броніслава Геремека про дезінформацію щодо українських біженців у Польщі.

Президент Кароль Навроцький при схваленні суспільства ветоував закон про 800+ для іноземців. Тепер, українці, щоб отримати цю допомогу, муситимуть сплатити податки, мати номер PESEL і віддавати дітей до школи. І, звісно, муситимуть працювати. А як це має зробити українка з двома малими дітьми, чий чоловік воює на фронті? Поляки, щоб отримати 800+, працювати не мусять. Що дозволено пану... Адже ми у себе вдома.

Навроцький новий закон про допомогу Україні підписав – але востаннє, бо більше на жодну підтримку не погодиться. З наступного року українські воєнні біженці, переважно жінки, діти та літні люди, мають перебувати в Польщі «на загальних підставах». Тобто отримувати дозвіл на проживання на певний термін або перебувати в нашій країні 90 днів протягом пів року. Для польського президента війна закінчилася. Тим часом держави Європейського Союзу продовжили для біженців з України право на перебування до 2027 року.

Експерти одностайно вважають, що обмеження права на 800+ принесе державі мінімальні заощадження. Ніхто ж не оцінює втрат – а вони будуть височенні.

Не лише в соціальній сфері, бо розкручується антиемігрантська спіраль, а й в економічній, бо багато таких потрібних на ринку праці українців просто виїдуть. Часи маємо передвоєнні, але ми воєнним біженцям вже дякуємо. Нехай тепер про них гризуться їхні співвітчизники. Україна стікає кров'ю на війні, перебуває під безперервним обстрілом ракет і дронів, залазить у борги на оборонні цілі. Тепер до цього їй доведеться ще й організовувати соціальну допомогу та будувати тимчасові помешкання для воєнних біженців, повернутих із ситої, братньої Польщі. Польщі, яка невдовзі увійде до G-20 – групи двадцяти найбагатших країн світу. Польщі, чия суверенність нині тримається на плечах українського солдата.

**Дебандеризація і «волинська масакра»,
тобто примирення по-польськи**

Наші давні кривди для нас важливіші, ніж нинішні травми українців. В країні, охопленій війною, тим часом тривають екстимації жертв етнічних чисток УПА. Це мало бути умовою і воротами до примирення. Але чи справді є?

Ось у четвертому році війни польський Сейм 4 червня одноголосно підніс день 11 липня до рангу національного свята. Такою є відповідь демократів на радикалізацію суспільних настроїв щодо українців. Недостатньо, що ми маємо Національний день пам'яті про поляків – жертв геноциду, здійсненого ОУН і УПА на східних землях II Речі Посполитої, – тепер це ще й офіційне державне свято.

Ніхто не забуває собі голови деталями, що це громадяни Польщі вбивали громадян Польщі. Попередній президент Анджей Дуда підписав закон – хоч він і суперечить конституції, яка визначає польський народ як спільноту всіх громадян, не розрізняючи поляків, українців, німців, білорусів, євреїв чи сілезців.

Натомість маємо пам'ятати лиш про етнічно польських жертв масакри, але вже не про українських чи єврейських – хоча були вони так само громадянами II РП. Де ж тоді рівність громадян перед законом? Чи це означає, що національні меншини ми викидаємо за дужки польськості? Чи громадянином Польщі може бути тільки етнічний поляк, як цього хотів акушер польського націоналізму Роман Дмовський?

До речі, Дмовський, як і Путін, вважав, що українці –

це не окремий народ, а русини або малороси, і що в цій справі треба співпрацювати з Росією.

Де поділася польська контррозвідка, коли російські агенти впливу розгублюють Сеймом, як Невським проспектом?

Раніше, під патріотичним шантажем правіці, Сейм одностайно ухвалив новелізацію закону про Інститут національної пам'яті, яка вводить покарання – три роки позбавлення волі – за сумнів у злочинах українських націоналістів. Конституційний трибунал поставив під сумнів це формулювання, бо політики не написали, про кого конкретно йдеться. Крім того, відомо ж, що поляки за своєю природою є ангелами, нікого не вбивали – а навіть якщо й убивали українців, то тільки в цілях самозахисту. А якщо хтось думає інакше – то ним займеться прокурор. То що ж, так маємо досліджувати болісну польсько-українську історію?

Під час виборчої кампанії Навроцький цинічно роз'являв волинську рану. Екзгумації й «дебандеризацію» він поставив як умову вступу України до НАТО і до Європейського Союзу. Не чули ми, щоб після виборів він змінив думку, хоча екзгумації тривають. Навпаки – двічі протягом минулих чотирьох місяців він виступав у мецці кресових середовищ – біля пам'ятника волинській масакрі в Домославі на Підкарпатті.

14-тонний пам'ятник авторства Анджея Пітинського наскільки великий (20 метрів заввишки), настільки й сокирний у своєму посиленні. Має форму орла, що стоїть у полум'ї, в корпусі якого витято хрест, а в ньому стирчать тризубчасті – символізують тризуб – вила, на які насаджено дитину. В основі знаходиться мати з дитиною на руках у полум'ї, а також голови дітей, насажені на штахети – теж у вогні. На крилах орла видніються назви населених пунктів, де відбулися здійснені УПА вбивства.

Чому поляки вірять, що нас атакують українці?

Навроцький говорить про геноцид і виставляє найвищу ставку – 120 тисяч поляків, хоча за цим не стоять наукові дослідження. Можна дискутувати про цифри. Ідентифікація жертв і їх підрахунок – обов'язок істориків, хоча це не змінить фактів. Убивства, скоєні УПА, були. Злочинний націоналізм був і є хворобою багатьох народів – також і українців. Але були і вбивства поляками українських цивільних. Були примусові депортації до СРСР, акція «Вісла». Маємо складний баланс взаємних кривд. А вже про це Навроцький не говорить. Це тональність примирення? Чи конфронтації?

Від політиків чуємо, що полякам немає за що перепрошувати українців, а формула «вибачаємо і просимо вибачення» – це пусті слова. Хоча до цього закликала демократична опозиція, Церкви, Іван Павло II, польські президенти – зокрема Лех Качинський.

Cui bono? Хто з цього має зиск?

У телефонній розмові з Дональдом Трампом 13 серпня, перед самітом на Алясці, Навроцький згадав 105-ту річницю Варшавської битви – тобто перемоги над більшовиками. Ми не знаємо, чи додав, що без героїзму січовиків, які прикривали тил відступаючої польської армії, цієї перемоги запевно би не було. Нагородою від поляків для Симона Петлюри стало інтернування його частин, а згодом – польсько-радянський поділ України на конференції в Ризі.

Ендеки домовилися з советами. Потім ендеки з уряду Х'єно-Пяста, не бажаючи дратувати советів, у подяку за співпрацю наших народів змусили Петлюру виїхати з Польщі. В еміграції у Франції його вбили.

Аж дух забиває, з якою легкістю сьогодні розцвітають

короткозорий національний егоїзм, мегаломанія і, звісно ж, невинуватене почуття вишості над братнім народом. Російська дезінформація панує в інтернеті – дурманить, провокує й натравлює. Але чому вона така ефективна? Чому так багато поляків вірять, що напали на нас українські дрони і що Україна «втягує нас у війну»? Чому ґрунт для провокацій, на який падає зерно ненависті, такий родючий?

Це тема колективної терапії. Проблема в тому, що терапія має сенс лише тоді, коли ми погоджуємося щодо фактів про самих себе. А з цим, м'яко кажучи, у нас гірше. Це навіть можна зрозуміти. Як жоден французький історик не зумів підсумувати питання колаборантного з Гітлером режиму Віші, і мусив це зробити за них американський історик Роберт Пакстон, так жоден польський історик не зачепив кресової байки й сенкевичівських писанок.

Поляки в лабетах псевдоісторії

Це мусив зробити лише Даніель Бовуа. Однак його *opus magnum* «Український трикутник» про стосунки, що панували на Волині, Київщині та російському Поділлі, не пробився до громадської опінії. Завелика, заскладна, занадто правдива книга.

Бовуа, далекий від марксистських симпатій, провів 25 років у російських та українських архівах. Він описує відносини, які панували в маєтках тодішньої польської шляхти. Вони нагадували рабство на бавовняних плантаціях у Луїзіані. Польський пан був богом, а русинський хлопець – бидлом; його можна було безкарно побити, а навіть убити. Бовуа пише про ненависть між польським католицьким двором і руським православним селом. Нагромадження релігійних, класових і етнічних напружень час від часу призводило до бунтів, які криваво придушували. Польська шляхта не вагалася тоді кликати на допомогу російських жандармів, щоб нагайками або й шаблями розігнали «хамство».

«Розвінчання псевдоісторії вважаю найнагальнішим завданням для істориків Центрально-Східної Європи. Нашо мали б хворобливу пам'ять приодягати у метафізику? Боротьба з національними мегаломаніями вимагає тверезості й розуму, а не патріотичних піднесень» – казав Бовуа.

Дослідник врешті формулює тезу про польську колонізацію України – що для нас, поляків, здається неймовірним. Бо як же так? Як народ, який сам протягом століть був пригноблений, який пишається тим, що не мав власних колоній – бо був на це занадто слабкий, хоча II Річ Посполита мала великі амбіції – може гнобити інші народи? Як бачимо, може – навіть якщо це назагал не було підкорення вогнем і мечем, а мало характер поступової асиміляції руських еліт до польськості та витіснення православ'я на користь католицизму.

Власне це «висмокування» з еліт, що стосувалося також білорусів і литовців, спричинило те, що ці країни свою літературу, культуру, державну думку та національну ідентичність збудували лише наприкінці XIX століття – в опозиції саме до Польщі. В Україні це, зокрема, запліднило формування радикально-націоналістичної течії, з усіма її фатальними наслідками.

То чи сьогодні цей родючий ґрунт, на який падає зерно російської пропаганди, не походить з нашого постколоніального комплексу вишості? Вишості пана над хамом? Адже Україна – це креси. Наші «польські креси».

«Українців треба поглинути». Ліквідували самоврядування, на пацифікацію висилали військо

Ми говоримо про польське суспільство, хоча, звісно,

не існує чогось такого, як «ми». Одні думають так, інші – інакше, але безсумнівно антиукраїнська тенденція наростає. Правила відмовилися від «отруєної» спадщини Єжи Гедройця і Юліуша Мерошевського та їхньої доктрини ULB (Україна–Литва–Білорусь), тобто визнання за українцями, литовцями й білорусами права на самовизначення. Тепер ми маємо робити ставку на національний егоїзм і асертивність щодо Києва. Ожила труна Дмовського, ожив дух санації кінця тридцятих років.

Якщо I Річ Посполита і польські землевласники під час поділів не залишили по собі добрих спогадів, то II Річ Посполита цього не виправила. Хоча могла – і навіть була до цього зобов'язана післяверсальською Радою Амбасадорів, яка доручила їй тимчасове управління Східною Галичиною.

- Вона мала користуватися такою ж автономією, яку було встановлено на Сілезії.

- В тернопільському, львівському й станіславівському воєводствах мали бути сеймики, поділені на дві рівні курії – польську й українську.

- Рішення мали ухвалюватися спільно.

- У Львові мав постати український університет.

- Українська мова мала бути рівноправною урядовою мовою в цих трьох воєводствах.

- Мала діяти заборона державної колонізації земель. Закон, який мав запровадити ці зобов'язання в життя, так ніколи й не був ухвалений. Східну Галичину влада перейменувала на Східну Малопольщу. Замість автономії почалася колонізація і полонізація всієї Західної України разом із Волинню – в дусі інкорпораційної концепції Романа Дмовського.

Українців спершу здомінувати, потім зробити меншістю у власному краю, а на кінець цю меншість поглинути. На землях, розparcelьованих після аграрної реформи, закладали нові села – цілком польські. Землю з parcelьації надавали переважно польським поселенцям, що розпалювало сусідську заздрість і приховану ненависть. Повторювані пацифікаційні акції Війська польського, цькування українських еліт, ліквідація громадських організацій, самоврядування й кооперації завершили справу.

Затримаймося довше в реаліях II Речі Посполитої. Ми були суверенною державою, господарями у власній країні й самі формували політику щодо меншин. Тут уже ні на кого не можна звалити провину. Не було загарбників. Це – наша відповідальність.

Спочатку Заолжя, потім Литва.

Обсесія могутності – як у Муссоліні

У 1938 році II Річ Посполита разом із Адольфом Гітлером взяла участь у поділі Чехословаччини, коли польські війська зайняли Заолжя. В народі запанувала націоналістична ейфорія. Подібна до тієї, що вибухнула серед італійців після завоювання Муссоліні Ефіопії, а також серед німців й австрійців після аншлюсу Австрії.

Недовзі Польща висунула маленькій Литві ультиматум. Це тоді «вулицями польських міст проходили походи, що скандували: «Вождю, ве́ди нас на Ковно! [Каунас]», ніби в польському національному гербі видно не білого орла, а козельця Матолка», – писав Ян Юзеф Ліпський.

Наприкінці тридцятих років серед санаційних еліт добре вже розквітла обсесія Польщі як великої держави. II Річ Посполита мала стати на чолі так званої Третьої Європи, що простягалася б від Фінляндії через балтійські країни, Угорщину й Румунію аж до Адріатики та Чорного моря. Ніхто не замислювався над тим, що інші країни цього не бажали.

Нескладно знайти сучасні реквізити цього опереткового репертуару в діяльності Анджея Дуди, яку він гордо називав зовнішньою політикою президентського палацу. Її, зрештою, підхоплював і уряд Матеуша Моравецького. Адже зовнішня політика як міметичне наслідування замшілої й скомпрометованої санації не взялася нізвідки. Еліти партії «Право і справедливість» також мали свою обсесію великодержавності.

Покійний вже професор Вальдемар Парух був дослідником політичної практики санації. Не випадково він став у Моравецького керівником «мозку держави» – Центру стратегічного аналізу. Написав монографію «Від державної консолідації до національної консолідації. Національні меншини в політичній думці табору пілсудчиків (1926–1939)». Як і за часів занепаду санації, Рісівська консолідація держави відбувалася за рецептом «розділяй і володарюй, тоталізуй державу і єднайся з ультраправицею». Парух знав, про що говорить.

Майстри світу з задирання носа.

Зеленський має рацію не лише щодо дронів

Історичні аналогії бувають оманливими, але є такі, які неможливо ігнорувати. Варто придивитися до них – для застереження долі.

Порівнюючи «часи передвоєнні», тобто ті, що безпосередньо передували вересневій поразці 1939 року, з нинішніми передвоєнними часами Anno Domini 2025, можна згадати кілька цікавих фактів:

- Друга Річ Посполита виробляла близько 100 тисяч одиниць артилерійських боєприпасів на рік, а тепер ми виробляємо більш ніж вповоловину менше – 30–40 тисяч річно. Цього вистачає раптом на кілька днів воєнних дій.

- Довоєнний військово-морський флот мав 18 відносно сучасних одиниць, сьогодні польський флот має 10 – і то переважно застарілих.

- Тоді в резерві ми мали 950 тисяч солдатів, нині – максимум 550 тисяч.

Ми не порівнюємо авіацію, артилерію, танки, броньовані машини і ракетні війська, щоб уникнути оманливих висновків з огляду на величезний технологічний поступ. Відомо, зрештою, що протидронову оборону ми починаємо нашвидкуруч будувати за допомогою українців, досвідчених у цій сфері.

Нема чого ображатися на слова президента Володимира Зеленського – можливо, не надто дипломатичні, але всі, за винятком міністра оборони і президента, відчують, що є вони якось болісно правдиві. Отож, порівнюючи в інтерв'ю Sky News системи протиповітряної оборони української і польської, Зеленський сказав: «Це не послання до наших польських друзів – вони ж не у стані війни, тож зрозуміло, що не готові до таких речей. Але навіть якщо порівняти: 810 дронів, із яких ми збили понад 700, а вони мали, як я думаю, 19 дронів і збили чотири. Вони не мали в той час ані ракетних атак, ані балістики. І, звісно, не зможуть врятувати людей, якщо станеться масований напад».

Тиждень по тому Зеленський повідомив, що до Польщі прямувало понад 90 російських дронів, із яких 70 українці збили над власною територією.

Нема чого огризатися на Зеленського, панове міністре і президенте, бо єдине, що з довоєнних часів не змінилося – це наше задирання носа. У цьому нам немає рівних. У 1939 році ми були «сильні, згуртовані й готові» і не мали віддати ані гудзика. Але заки дійшло до справи, верховний головнокомандувач маршал Едвард Ридз-Сміглий, хоча так вірив у силу своєї армії, ще в серпні 1939 року наказав евакуювати свої цінну рухомість, меблі, устаткування й кар-

тини спеціальним військовим конвоем до Румунії. Після нападу гітлерівської Німеччини він зі своїм штабом, починаючи з 10 вересня, подався влід за своїми меблями до Кут і мостом через Черемош перетнув державний кордон. Армія з головнокомандувачем зв'язку не мала, бо в поспіху й хаосі штабні офіцери загубили десь шифри й коди польового зв'язку.

Сьогодні ми теж сурмимо на весь світ, що маємо найсильнішу армію в НАТО, що складаємо іспит, що витрачаємо 5 відсотків ВВП на оборону (гм, перед війною це було 10 відсотків), що польський льотчик і на дверях від стодоли полетить, що не віддамо ні п'яді польської землі... Але що ми знаємо про свою армію? Знаємо настільки, наскільки її перевірено. А нашу армію не перевірено – і нехай би не було такої необхідності.

Ревіндикація і полонізація через спалення церков

Придивімося до довоєнних часів, до тодішніх умов настроїв – особливо в одному аспекті: ставленні до українців. Джерела взяті зі збірок Архіву нових актів у Варшаві, Центрального військового архіву в Рембертові та архівів у Львові.

Чим напередодні війни займався польський уряд, його місцева адміністрація, чим займалися генерали та полковники? У 1939 році українське питання не здавалося таким важливим для безпеки країни, як сьогодні. А проте кожен напад на українську меншину був послугою для совєтів, чия пропаганда облудно твердила, що вторгнення 17 вересня нібито мало на меті саме захист переслідуваних українців і білорусів. Вже згадувалось про багаторазові пацифікації українських сіл, які проводило польське військо, про арешти інтелігенції та громадських діячів. Але 1938 року починається нова динаміка: з травня по липень на Холмщині та Південному Підляшші польська влада скординовано зруйнувала або спалила 127 православних цер-

ков, каплиць і молитовних домів – у тому числі багато пам'яток архітектури. В села під охороною поліції або війська приїжджала група робітників – і переважно за кілька тижнів справу було завершено. Бунтівливих вірних били й притягали до суду. Нищили ікони, плондрували пам'ятки духовної культури, мазали іконостаси. Частину святинь перероблено на римо-католицькі костели. Усе це відбувалося в рамках ревіндикаційно-полонізаційної акції.

«Ревіндикаційної» – бо твердили, що більшість населення – це ж прецінь зрусифіковане хлопство і польська шляхта загородова, яка при невеликого заохоченні повернеться в обійми матері-вітчизни.

«Полонізаційної» – цього пояснювати не треба. Польська держава мала бути етнічно однорідною за ендемічним зразком: поляк католик. Тим «полякам», які «повернуться до матері», тобто до лона католицизму, уряд обіцяв землю.

Після знищення церков русини/українці були змушені ходити на богослужіння до римо-католицьких храмів. Костел потирав руки, бо у навершенні невірних його виручали поліція і військо. Ксьондзи без зайвих церемоній здійснювали масові конверсії. «Поляків» більшало, церков меншало.

Полонізаційна акція 1938–1939 років ішла повним ходом в усіх східних воєводствах. У січневих 1939 року інструкціях командуванню корпусного округу №VI Війська Польського у Львові щодо «зміцнення польськості» в Тернопільському воєводстві було рекомендовано завершити акцію до кінця 1941 року, щоб встигнути перед новим переписом населення. Наказувалося «за будь-яку ціну зламати український терор, який лютуватиме щодо активістів і новонавернених [поляків]. Пропонувалося збільшити кількість постерунків Державної поліції, запровадити колективну відповідальність тощо».

«До непольського населення – тільки польською». Кого нагадує Пшемислав Чарнек

Лише один високопоставлений урядовець II Речі Посполитої – приятель Юзефа Пілсудського волинський воєвода Генрик Юзевський – провадив політику діалогу з місцевими українцями і робив ставку на їх державну асиміляцію. Однак після смерті маршала позиції Юзевського на Волині почали слабшати. Опоненти закидали йому, що він «занадто фаворизує українців». Він сам подав у відставку саме на знак протесту проти акції руйнування церков. Вважається, що «волинський експеримент» Юзевського – цілковита протилежність пацифікаційній політиці санційних полковників, був однією з найпоспідовніших і найкомплексніших спроб розв'язати українське питання в II Речі Посполитій.

Після відходу Юзевського з'явився п'ятирічний план «полонізаційної акції Волині та Холмщини». В ньому заклали, що до 1944 року поляки стануть більшістю на Волині – де в 1939 році українці становили близько 70 відсотків населення, буде створено «польські бастиони» і, що вже особливо лукаво, – регіональний варіант української національної ідентичності, відмінний від ідентичності українців Східної Галичини.

Однак результати акції постійно відставали від очікувань. До зміни віросповідання вдалося переконати лише 10 відсотків православних Холмщини. Тим часом військо розраховувало на конверсію аж 350 тисяч осіб на Волині, Холмщині й Підляшші. Нові директиви наказували, отже, очистити адміністрацію від осіб непольського походження.

Керівник ревіндикаційної акції на Люблінщині по-

лковник Мар'ян Турковський наголошував 24 січня 1939 року, що «у Польщі тільки поляки є господарями, повноправними громадянами, і лише вони мають право голосу. Усіх інших тільки толерують».

У директивах він вказував: «Створити серед польських мас комплекс вишості щодо непольського населення. Польська мова має бути виявом як культурної, так і громадянської вишості. Поляк мусить звертатися до непольського населення лише польською мовою. І вже в жодному разі державний чи самоврядний службовець не може користуватися іншою мовою, ніж польська».

23 лютого 1939 року в Люблінському воєводському управлінні представники уряду, війська й місцевої адміністрації радилися, як розв'язати проблему «українізму». Люблінський воєвода Єжи Альбін де Трамекур постулював програму осадження польської загородової шляхти. Казав, що треба «розбивати закріплені історично скупчення українців!» Цілий Люблінський і Холмський регіони мали стати повністю вільними від православних і українців.

Гітлер і Сталін не дозволили завершити цей задум. У своїй українофобії воєводі де Трамекуру дорівнявся лише гідний його наступник – Пшемислав Чарнек. Достатньо простежити його дії та висловлювання щодо українців у період, коли він був люблінським воєводою. Після початку війни він затихнув, але тільки трохи. То питання повертається як мантра: *Cui bono?* Хто з цього скористався?

У березні й квітні 1939 року настав «масовий етап» ревіндикаційно-полонізаційної акції. Підполковник Станіслав Сосабовський – так, той самий відомий командир 1-ї парашутної бригади під час Другої світової війни – до березня 1939 року був її координатором на південно-східній Люблінщині.

У своєму меморандумі до влади він заохочував, щоб після зайняття Заолзся «йти за інерцією». Писав, що «існують умови для майже повної ревіндикації так званих меншин цього терену» і що потрібні «сила та послідовність».

Він застерігав від «нерішучості, яка завдає акції незліченних збитків», і нагадував, що кінцевим є «масовий перехід на римо-католицьке віросповідання, яке на цій території ототожнюється з національністю».

У 1939 році конверсії стали масовими – згаданий полковник Турковський звітував, що від 24 березня до 2 квітня на римо-католицизм «ревіндиковано» 8 тисяч православних.

Ці події відділяло від німецької агресії п'ять місяців, а від радянського вторгнення – ще на 17 днів більше. А все ж керівна санація Польщі не знаходила кращого заняття, ніж «ревіндикувати» та полонізувати українців на Лемківщині, Холмщині, у Східній Галичині та на Волині. До останніх днів за будь-яку ціну прагнули «розв'язати проблему українізму» та позбутися «єврейського питання», бо в політиці санаційного табору обидві ці теми римувався.

Варто нагадати, що у вересневій кампанії у польських мундирах воювало 125 тисяч солдатів української національності, із них 8–9 тисяч віддали життя за Польщу.

Ні українська, ні єврейська. Промисловість і торгівля мають бути польськими

Смерть маршала Юзефа Пілсудського 12 травня 1935 року збіглася із завершенням економічної рецесії, урівноваженням бюджету та отриманням від Франції (1936) позики на озброєння. Під керівництвом нового маршала Едварда Ридз-Сміглого розроблено сміливий план розбудови оборонної промисловості та модернізації армії.

На зламі лютого і березня 1936 року віцепрем'єр і міністр скарбу Євгеніуш Квятковський представив чотирирічний план економічного розвитку держави. Він полягав, зокрема, у зосередженні виробництва озброєнь у міжріччі Вісли й Сяну з опорою на Буг. До складу Центрального промислового округу (ЦПО) увійшли 35 повітів із Львівського та Люблінського воєводств разом із Холмщиною.

Амбітні військові плани супроводжував намір глибоких соціальних перетворень, викладений у програмі «тоталізації» суспільного життя. Урядова *Gazeta Polska* писала, що тоталізація – це: концентрація державної влади; планова економіка; монолітна організація нації [винятково етнічних поляків]. Звучить знайомо.

Санаційна влада прагнула усунути не лише українців. У директивах штабу командування округу в Любліні відверто зазначалося: «Слід пам'ятати, що антисемітизм, який проявляється в економічному бойкоті та усуненні євреїв із торговельних і промислових закладів, може принести державі позитивні результати лише тоді, коли звільнені ними місця буде зайнято поляками, здатними їх провадити. Звільнення єврейських закладів для інших меншин слід вважати шкідливим». Так пілсудчики закінчили як виконавці програми ультраправиці.

В газеті *Tygodnik Społeczno-Gospodarczy* від 29 січня 1936 року було опубліковано програмний матеріал під заголовком «ЦПО має бути польським». У ньому стверджувалося: «На території Центрального промислового округу формується НОВИЙ, ОСОБЛИВИЙ ТИП ЛЮДИНИ – реалізатора ЦПО. Це явище підкреслив у своєму виступі в сеймі віцепрем'єр Євгеніуш Квятковський».

Звідси зроблено висновок, що «у ЦПО може працювати лише поляк – і то поляк не у формальному сенсі, а той, хто належить до польського народу, який єдино дає повну гарантію належної турботи про його розвиток».

Було передбачено два рішення:

1. «законодавчу заборону оселення непольського елемента на території ЦПО»,

2. «законодавчий наказ переселення непольського елемента з території ЦПО [українців та євреїв] до інших районів Польщі, якщо його повна еміграція з країни ще не може бути здійснена».

Санаційна влада мала на увазі передусім євреїв, бо саме вони переважали в ремісництві, торгівлі й міській власності та не вписувалися у концепт «нового типу людини – поляка-піонера». Але, попри зусилля міністра закордонних справ Юзефа Бека, Польща не спромоглася здобути заморські колонії, щоб масово переселити туди єврейське населення, тож вдалася до ідеї «внутрішніх депортацій».

Бравурна атака загородової шляхти з націоналістом Болеславом Пясецким

Згадана загорода шляхта мала стати форпостом польськості в Галичині й на Волині, тож у лютому 1938 року на з'їзді під егідою війська та католицького духовенства у Перемишлі було створено Союз загородової шляхти. Головою став декан о. Антоні Мьодинський, почесне покровительство взяв маршал Едвард Ридз-Сміглий, а роботою Союзу керував генерал Януш Глуховський, заступник міністра військових справ. На початку 1939 року створено структури також на Волині та Поліссі.

У великодержавно-колоніальному засліпленні зродилася ідея полонізації руських земель через демонстрацію руським хамам своєї вишості. Ми, ляхи, – шляхта, ми – пани, ми – латинські католики, ми несемо вам цивілізацію Заходу.

Хто мав це робити?

В історії II Речі Посполитої сором'язливо згадується співпраця санаційного Об'єднаного табору з шовіністичним і тоталітарним Національно-радикальним рухом «Фаланга». Формально це мало бути лише епізодом, і співпраця нібито закінчилася в січні 1938 року, коли від керівництва організацією було усунуто полковника Адама Коца.

Однак, як пише професор Шимон Рудницький у монографії «*Falanga. Ruch Narodowo-Radykalny*», в кінці 1938 року влада звернулася до Болеслава Пясецького, лідера «Фаланги», щоб він делегував своїх людей до керівництва Союзу загородової шляхти.

Пропозицію прийнято. Фалангісти увійшли до керівних органів Союзу і редагували його часопис «*Pobudka*». Пясецькі проголошували: «Велика Польща у нашому баченні – це Народ і Держава з такою потужною організованою волею, що не лише спроможеться звільнити Річ Посполиту від понад чотирьох мільйонів євреїв, не лише зупинить українізацію чотирьох з половиною мільйонів населення Кресів, але передусім зробить Польщу здатною виконати свою історичну місію».

Ольгерд Шпаковський на шпальтах тижневика «*Falanga*» писав, що в Малопольщі «триває війна», а «польськість мусить перейти з оборони в наступ». Дотепер, мовляв, «ревіндиковано» близько 200 тисяч душ, а метою є ревіндикація наступних 700 тисяч. Вихід він бачив у «польському революційному націоналізмі», завдання якого – змінити гасло «*Ляхи за Сян*» на політику «*Українці – за Буг, за Случ, над Дніпро*».

Шпаковський мав рацію: II Річ Посполита напередодні війни з Німеччиною і Радянською Росією вела війну зі своїми власними громадянами – українцями.

Умонастрої тодішніх військових добре відображає висловлювання генерала Густава Пашкевича, полонізатора, командира 12-ї піхотної дивізії, дислокованої в Тернополі: «Територія, природні багатства і кордон із дружньою нам Румунією – роблять Східну Малопольщу одним із ключових елементів могутності Польщі. Сьогодні значення цих

земель як передпілля Центрального промислового округу багаторазово зростає. Якщо взяти до уваги, що саме вони ведуть нас найкоротшим шляхом до Чорного моря і на Балкани, то не можна відмовити їм в одній із провідних ролей у цілісному питанні державної сили».

Анджей Дуда – гідний наступник генерала Пашкевича – теж мав про Міжмор'я під польським прапором, списом і гусарським крилом. Звісно, можна закинути антиісторизм, але все ж хочеться вигукнути: «Лікаря! Лікаря!»

Підкарпатська Русь. «У цих січовиків треба стріляти»

Маловідомим є у Польщі епізод, що ним було постання у 1938 році Закарпатської Русі – ефемерної автономної держави. Вона існувала недовго: між Мюнхенською угодою (30 вересня 1938 року, внаслідок якої Німеччина захопила Судети, Угорщина – південну Словаччину, а Польща – Заолжя) та повною анексією Чехословаччини Гітлером 15 березня 1939 року. Тоді Угорщина повністю загарбала Закарпатську Україну.

Санаційна влада впала в паніку. Усвідомили, що наступною ціллю Гітлера може стати Польща. Страх минув після підписання 31 березня військового союзу з Великою Британією та отримання від неї гарантій незалежності II Речі Посполитої. Планувальники Квятковського повернулися до роботи. Тепер 15-річний план передбачав великі інвестиції, спрямовані на «полонізацію міст» – тобто, мовою антисемітів, «віджиждовлення». Українську проблему планували розв'язати значно раніше.

Однак з'явилася нагальна поточна проблема. Із зайнятої угорцями Закарпатської Русі до Польщі поверталися українці – громадяни Польщі. Переважно це були члени парамілітарних формувань, так званої Січі, які раніше добровільно вирушили на Закарпатську Русь, щоб підтримати нову державу. Тепер вони мусили втікати. Хотіли дістатися додому, на територію II Речі Посполитої.

Генерал Вацлав Стахевич, начальник Генерального штабу Війська Польського, повідомив командирів про наказ маршала Едварда Ридз-Сміглого стріляти у членів Січі Закарпатської, які спробують перейти до Польщі: «У цих січовиків, – доповідав, – треба стріляти. А якщо здаватимуться, негайно роззброювати й інтернувати. Інша річ, що пан маршал не хотів би, аби вони взагалі потрапили на нашу територію, навіть якби мали бути інтернованими. Але засаднича мета пана маршала – щоб ми не обтяжували себе всіляким шумовинням, який звідти захоче дістатися до нас».

Новітні історичні дослідження підтвердили, що Військо Польське виконало наказ маршала з лишком. На трьох карпатських перевалах відбулися розстріли громадян II Речі Посполитої з розбитих відділів Карпатської Січі, які прагнули повернутися додому. Український історик Олександр Пагіря встановив, що під час однієї страти на Верещькому (Тухольському) перевалі загинуло понад 40 січовиків. Підрахував, що на трьох перевалах було вбито понад 120 осіб.

Це був злочин – незалежно від того, що потім частина січовиків, які залишилися в Угорщині, утворила Український легіон, що діяв під егідою Абверу, взяв участь у вересневій кампанії на боці німців, а 1941 року на його основі було сформовано сумнозвісні батальйони «Нахтігаль» і «Роланд».

Почалася теж «ліквідація ОУН» та українського націоналізму: до середини вересня у тюрмах і в таборі в Березі Картузкій було ув'язнено 4–5 тисяч осіб.

Однією з найбільших загадок II Речі Посполитої було

повне ігнорування загрози з боку СРСР та можливості його союзу з Третім Рейхом – навіть після 23 серпня, коли Москва й Берлін домовилися про поділ Польщі. Під час розбору причин вересневої поразки військова розвідка звинувачувала в цьому МЗС на чолі з Беком, а дипломати перекладали провину на працівників II відділу Генштабу – тобто розвідки і контррозвідки.

Безперечно, можливості польської розвідки були серйозно обмежені через розгром шпигунських мереж на зламі 1920–1930-х років та винищення польського населення під час так званої «польської операції НКВС» 1937–1938 років. Ще гірше – знову болюча аналогія – що радянська агентура діяла у вищих ешелонах влади II РП. На СРСР працював Тадеуш Кобилянський, найближчий співробітник Бека, керівник східного та політичного відділів МЗС. В такій ситуації можливості радянської дезінформації й впливу на польську політику були величезні.

I, врешті-решт, у серпні 1938 року Сталін розпускає Комуністичну партію Польщі, а також Комуністичну партію Західної України і Комуністичну партію Західної Білорусі. Рішення безпрецедентне, адже Сталін ніколи не розпускав жодної іншої компартії. У II Речі Посполитій це оцінили як черговий прояв слабкості СРСР. Іншої думки дотримувалися Владислав Гомулка, його біограф Анджей Верблян та тодішній член КПЗУ Озіаш Шехтер, вважаючи, що це було підготовкою до радянсько-німецького союзу. Розпускаючи КПП, Сталін подавав сигнал, що можливе повернення до «лінії Рапалло», тобто союзу Москви і Берліна із *désintéressement* (незацікавленістю) долею Польщі й поляків. Цього польська розвідка й аналітичні центри не збагнули.

З погляду інтересів Сталіна, антиукраїнські та антиєврейські дії команди Ридз-Сміглого були ідеальним сценарієм. СРСР міг представити свою участь у розділі II Речі Посполитої як «допомогу братам-українцям і білорусам, гнобленим польською шляхтою». Так після 17 вересня звучала основна лінія радянської пропаганди.

Небезпечна гра президента Навроцького

Україна перебуває у жорсткій повномасштабній війні з Росією. Росія вже давно веде проти нас гібридну війну: диверсії, підпали, кібератаки, глушіння сигналу GPS, масову дезінформацію, чорну пропаганду, міграційні атаки на східний кордон, провокації, розпалювання страхів, порушення повітряного простору, традиційне шпигунство, а останнім часом – і атаки дронів.

Висновки з цієї історії напрошуються самі.

Щоразу, коли Польща співпрацювала з Україною, вигравали ми, а програвала Росія. І щоразу, коли в нас перемігав ген вишості, ген домінування, – програвала Україна, програвала Польща, а вигравала Росія. Це простіше не скажеш – і не можна цього не розуміти.

Кароль Навроцький щойно подав до Сейму проєкт закону, що забороняє пропаганду «бандеризму». Є стільки інших справді потрібних законів – але, на думку Навроцького, поляки саме без цього зараз не можуть обійтися. Наче витягування нині найболючіших і найбільш конфліктних карт історії є найвищим національним пріоритетом. Авжеж, є – але для Москви.

Навроцький розпочав «дипломатичний наступ», але до Києва не поїхав. І не скоро поїде, судячи з його послідовно ворожої політики щодо України. Нагадаємо, що вже в липні українці сигналізували: у російських дронах, які збивали над територією України, були встановлені польські та литовські SIM-картки. Це свідчило, що вони мали летіти на Польщу та Литву.

Тим часом експерти Європейського аналітичного колективу «Res Futura» попереджали, що у вересні росіяни завдадуть по Польщі потужного удару дезінформацією. І справді – наліт російських дронів 9 і 10 вересня супроводжував надзвичайно потужний удар у мережі. Про це розповів віцепрем'єр Кшиштоф Гавковський.

Мета – вбити полякам у голови, що дрони були українські, що «Україна втягує нас у війну», що «НАТО нічого не може», а Білорусь і Росія – загалом «дружні держави».

Заміна Дональда Туска на Кароля Навроцького під час онлайнової розмови європейських лідерів із Дональдом Трампом після його зустрічі з Путіним на Алясці була дією на шкоду державі, бо бракувало представників Польщі у Вашингтоні 18–20 серпня, коли там точилися ключові для України, Європи та НАТО розмови.

Якщо відсутність Польщі у Вашингтоні ще можна вважати випадковістю, то відкрито антиукраїнські, а отже й проросійські дії Навроцького – ні.

Ветування закону про допомогу Україні розпалило антиукраїнські настрої, створивши ідеальне тло для акцій Путіна проти Польщі. Президентський палац не зробив із цього висновків і має намір продовжувати цей фатальний курс.

Уже був один безкомпромісний президент

Пов'язаний із рухом людовців професор Станіслав Пігонь з Ягеллонського університету був 1939 року в гроні професорів, які вирушили до президента Ігнація Мосціцького. Вони пояснювали йому, що ситуація надзвичайна, війна – майже неминуха. Потрібен уряд національної єдності, порозуміння з опозицією, жести в бік емігрантів – Вітоса й Корфанте.

Мосціцький відкинув будь-який компроміс. Тоді, перед загрозою війни з Гітлером, він заявив, що «табір Юзефа Пілсудського не зречеться відповідальності за Польщу».

Який же передбачливий і далекоглядний був Ігнацій Мосціцький, що не зрезигнував з швейцарського громадянства. Кілька місяців опісля виїхав з країни й замешкав у нейтральній Швейцарії.

Маємо нині в Польщі 1938 рік. Але вересень '39 повторитися не мусить. Нема фаталізму історії – є лиш історія глупоти в Польщі. Не дописуймо до неї ще одного розділу.

**Мирослав ЧЕХ,
Ярослав КУРСЬКИЙ**

Оригінал: Jarosław Kurski i Mirosław Czech: Te otwarcie prorosyjskie działania prezydenta nie są wypadkiem przy pracy / Gazeta Wyborcza, 8.10.2025

Перекладено та опубліковано у виданні ZBRUC.eu

